

Amor fati – horror novi
A személyes önnevelés lélektani jelentősége
a tudatos közösségi nevelésben –
C. G. Jung elmélete

Dergez-Rippl Dóra
Pécsi Tudományegyetem, Pécs

„A kultúra fejlődésének titka a pszichés energia mozgékonyasága.”
(Jung 2018: 33)

Jung neveléssel kapcsolatos írásainak főbb fogalmaiból kiindulva az alábbiakban egy olyan gondolatmenetet rekonstruálok, amelyet ő az analitikus pszichológia módszereként határoz meg. E módszer az önmagunkká válás pedagógiai háttérének kidolgozásával a gyermek és felnőtt lelki-mentális fejlődésének olyan értelmezési lehetőségét mutatja meg, amelyet méltán nevezhetünk életfilozófiának. Jung elméletének filozófiai kontextusán semmiképp sem az életfilozófia fogalmának ezoterikus jelentéstartalma, valamint a tudattalan közvetlen vizsgálhatóságának lehetetlensége közti elméleti párhuzamot kell értenünk. Sokkal inkább egy széles filozófiai műveltségről van szó, hiszen Jung olvasta és értette Kant első kritikáját, valamint a keleti filozófiákat is átfogóan tanulmányozta. Előbbi eredménye az archetipikus kép és a magánvaló archetípus megkülönböztetése, utóbbié pedig az indiai filozófiából átörökített karma fogalma (Horváth 2012), amely szintén döntő szerepet játszott Jung archetípuselméletében (Jung 2013).

A „Hogyan kell élni?” kérdésre mind az életfilozófia felől, mind nevelélméleti szempontból elsősorban erkölcsi válaszokat várunk, és az egyéni boldogulás lehetőségeit a társadalmi érvényesülés törvényi keretei között képzeljük el. Az etikai kontextus nélkülözhetetlenségét szem előtt tartva Jung olyan nevelélméletet dolgozott ki, amely az addig feltárt lélektani törvényszerűségek figyelembevételével³² mások nevelését önmagunk neveléséhez köti. Jung módszerével a felnőtt életben megvalósítható személyes önnevelés lehetősége mellett a gyermeki lélek fejlődésének menete is feltárható. Közös pont az iskolai nevelés, amely a tudatosodás folyamatának támogatásával a kultúrateremtés (Singer-Samuel 2004)³³ aktív részese is egyben, és célja a felnőtt alkotói lét lehetőségének biztosítása. A tananyag átadásán túl a tanár lelki nevelést is végez, amelyet saját személyisége közvetít. Ezért Jung szerint, aki nevelni akar, legyen maga is nevelt, de valójában nevel-e a nevelő, és számonkérhető-e a gyermekeken a személyiséggé válás felnőtt ideálja? Az alábbiakban az előbbi kérdésre adott feltételes, és az utóbbira adott nemleges válasz komplex elméleti háttérét

---

³² A lélektani törvényszerűségek meghatározásánál az elmélet teljes fogalomkészletét felsorolhatnám, itt azonban elsősorban a következő fogalmakat emelem ki: 1. Individuáció: önmagammá válás. Ez Jung szerint az emberi élet célja. 2. Én: A tudat központja, a személyiség része, feladata a személyes identitás megőrzése. A körülöttünk lévő világot az Én segítségével vizsgáljuk. 3. Selbst (mély-én, önmagunk). A személyiség magja, ideális Én-ként fogható fel. Az élet célja az Énnek a Selbsthez való közelítése. 4. Tudat: Olyan funkció, amely az én számára segít hozzáférni a pszichikus tartalmakhoz. 5. Személyes tudattalan: A psziché egyik tartománya, a személyiség ösztönös része, és itt vannak elfeledett emlékeink is. 6. Kollektív tudattalan: A psziché másik tartománya, itt vannak az emberiség közös élményei. Jung alapfogalmaihoz lásd: Jung 1998

³³ Jung kultúraszemléletének releváns kortárs értelmezéséhez nyújt segítséget ez a kötet, amely a kortárs Jung-kutatás új perspektíváját nyújtja annyiban, amennyiben a kultúra fogalmát egy összetett egészsként kezeli. Jelen tanulmányomban a kultúra fogalmát hasonló értelemben használom.

igyekszem megvilágítani. Mindezek segítségével célom az önmagává vált nevelő neveléslélektani eszméjének a hagyomány és újdonság kérdéskörébe való elhelyezése. Célom ezzel megmutatni, hogy a XX. század első harmadában alkotott elmélet mintegy száz évvel később is megállja a helyét nemcsak az analitikus pszichológia berkein belül, hanem a neveléstudomány, illetve a neveléslélektan területén is. Ez utóbbi tudományterület középpontjában napjainkban az egyéniség és sajátos nevelés kérdésköre áll, amely nemcsak a tehetséges gyermekek egyéni nevelésének formai és tartalmi lehetőségeit igyekszik megadni, hanem a pszichés zavarok kezelésében is a személyre szabott nevelés módszerét tekinti elsődlegesnek. E szempontok előnyeinek és hátrányainak elméleti háttere kiválóan megvilágítható Jung neveléstudományával, ezért az alábbiakban ezeket szeretném rekonstruálni, kiegészítve a közösségi nevelés kultúrák közvetítő szerepének bemutatásával. Utóbbival célom a kortárs kultúratudomány tudományközi kutatási lehetőségeinek hangsúlyozása.

A neveléslélektani szakirodalom periférián kezeli Jung neveléstudományát, ezt a jelenséget nem célom bírálni, mert bizonyára meghatározó szakmai okai vannak. Ugyanakkor szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a közösségi művelődés kultúraörökítő szerepének vizsgálatában – amely e konferencia³⁴ egyik fő témája – központi szerepet tölt be a felnőtt- és gyermeknevelés komplex hatásmechanizmusának elemzése. Ehhez az elemzéshez kitűnő kiindulóponttal szolgál Jung korai elmélete (Jung 2008), amely nemcsak a felnőtt-gyermek sémában gondolkodik, hanem ezzel együtt elmélet és gyakorlat kettősségében igyekszik megadni a téma pszichológiai hátterének fogalomkészletét. *„Az a szándékunk, hogy a lehető legjobban értsük meg az életet úgy, ahogyan az emberi lélekben mutatkozik. Amit ennek a megértésével megtanulunk, annak – reményeink szerint – nem szabad egy intellektuális elméletbe kövesednie, hanem eszközzé kell lennie, amely a gyakorlati alkalmazás révén javítgatja önmagát, hogy célját a lehető legtökéletesebben lássa el. Arra törekszik, hogy az ember életvezetése jobban alkalmazkodjon, méghozzá két különböző irányban... egyrészt a külső élethez – munkahely, család, társadalom –, másrészt a saját természetének vitális követelményeihez. Egyik vagy másik szükséglet elhanyagolása betegséghez vezet.”* (Jung 2008: 90)

Személyiségfejlődés és hagyomány szervesen összekapcsolódik Jung számára, mert a személyiség ideálját alapvető lelki szükségletnek tekinti, nemcsak önmagában véve, hanem a hagyomány viszonylatában is. A hagyomány központi szerepét abban látja igazolni, hogy lerombolásának eredménye az a kulturális jelenség, hogy elkezdünk hősöket keresni. Ha ugyanis személyiséggé válásunk „belsőleg” lehetetlen, akkor „külső” hősöket teremtve igyekszünk megszerezni lelki biztonságunkat. Ezt a folyamatot kulturális egyensúlykeresésnek is tekinthetjük, hiszen a jungi terminológiában a hagyomány hatalma elsősorban a kultúra folyamatának biztosítója. E folyamat megrekedése személyiségünk vesztesége is, mert a kultúra megdermedése Jungnál az infantilitáshoz vezető regresszió egyik első lépése, amelynek legnagyobb veszélye a hagyományos tartalmak jelentőségvesztése (Jung 2018: 269–270).

Ez nem más, mint egy pszichologizált kultúrafogalom, amelyen azonban korántsem a fogalom korlátozását kell értenünk, hanem a műveltségteremtés lélektani státuszhatározását. Mindez könnyen belátható, ha tekintetbe vesszük, hogy Jung a kulturális fejlődés feltételeként határozta meg a pszichés energia mozgékonyosságát. Pszichés energián a libidót kell értenünk; ez a fogalom a kulcsa a Freud és Jung közti szemléletmódbeli különbségnek. Míg Freud a libidót a szexuális energia értelmében használja és ebben látja kimerülni, addig Jung számára e fogalom sokkal összetettebb, szubtilis jelentéstartalommal rendelkezik, és sokkal inkább társítható a lelkienergia fogalmához, mint a szexuális ösztönhöz. A bennünk munkáló energia, a törekvés ereje az én számára semmi mással nem pótolható erőforrást jelent. Ennek értelmében

---

³⁴ XXIII. Apáczai-napok — Tudományos Konferencia, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, 2019. november 14. Előadásomra a *Hagyományok és új trendek a közösségi művelődésben* szekcióban került sor.

kulturális fejlődésünk lelki eredetű és legalább annyira egyéni pszichológiai érdek, mint amennyire társadalmi. E kettős érdek mentén épül fel Jung nevelélmélete.

A nevelésnek, csakúgy, mint a személyiségfejlődésnek célja az, hogy az ember saját magává váljon. Ez a törekvés lelki életünk számára olyan alapvető, hogy egész életünk értelmét az adja, hogy megismerjük és elfogadjuk saját magunkat. Jung ezt a törekvést két emóció harcaként ábrázolja: a szeretet és a félelem kettősségében.

Lelki életünket az „*amor fati*” és a „*horror novi*” mentén szervezzük. *Amor fati* – a sors szeretete – „*objektív, a léleknek a tudatos akarattól független tevékenysége, amely a belső hang révén szeretne beszélni a tudattal, hogy az embert visszavezesse saját teljességéhez [...] Neurotikus az az ember, akiben nincs meg az amor fati...*” (Jung 2008: 169). *Horror novi* – az újtól való rettegés – az ismeretlennel szembeni félelem. „*...a szellem fejlődése a tudat körének kiteljesedésével jár együtt, és minden előre tett lépés egy kimondottan fájdalmas és fáradtságok árán megszerzett vívmány. Szinte azt mondhatnánk, hogy semmit sem gyűlöl jobban az ember, mint a tudattalanja legkisebb részét is feladni. Mély félelmet érez az ismeretlennel szemben.*” (Jung 2008: 76)

Saját sorsunkkal való megbékélés egy belső felismerés, önmagunk intuitív felismerése, aktív lelki tevékenység, semmi esetre sem a külső körülményeknek való megadás passzivitása. Hagyományaink és kulturális értékeink kiemelkedő szerepet játszanak ebben az aktív folyamatban. Az újtól való félelem természetes jelensége a pszichének, és korántsem merül ki a szülőkhöz való ragaszkodás megmagyarázhatatlan érzésében. Személyiségfejlődésünk kultúrateremtő jellegét az a tényező biztosítja, hogy a lelki egészséghez szellemi célra van szükség, primitív tudatosságunk így válik civilizált tudatossággá, vagy más szóval, természeti állapotunkat így tudjuk kulturálisra változtatni.

Az analitikus nevelélmélet célja e folyamat pszichés törvényszerűségeinek feltárása; ezeket az eredményeket összegzik Jung nemzetközi nevelési kongresszusokon megtartott előadásai³⁵; ezekből azt a gondolatot emelem ki, amely szerint kisgyermekkor éntudatosságával – a gyermek ekkor kezdi el használni az „én” szót – már egyéni pszichével rendelkezik, lelki életére már nem a környezettel, elsősorban a szülőkkel való összeolvadás jellemző. Egyéni tudata igyekszik kiszabadulni korábbi primitív identitásából. Ebben a harcban kulcsszerepe van a közösségi nevelésnek, az iskola kultúrákövetítő közegének. Kulturális szimbólumaink nemcsak mítoszainkban, hanem álmunkban is megjelennek, a gyermek számára – az álomértelmező terápiától eltekintve – Jung az iskola közegében látja szervezett formában megjelenni kultúránk örökítésre váró anyagát. A gyermek lelki fejlődése e kulturális elemekből táplálkozik. Ezért, bár neveléslélektani szempontból nem újdonság a gondolat, mégis fontos kiemelni, mert Jung elméletében központi szerepet kap: a nevelő nemcsak módszertanilag, hanem lelkileg is nevel. A tananyag átadásán túl az elemi oktatásnak figyelembe kell vennie azt, hogy az iskola a nagyvilág első része, amelynek feladata emberré „képezni” a gyermeket oly módon, hogy segít rájönni, mit is akar valójában.

A csoportos nevelés általános gondolatán túlmutat a tudatos közösségi nevelés fogalma, amely nem merül ki a szabályokkal való nevelésben, hanem olyan kollektív nevelést biztosít, amely az uniformitás segítségével aktív önismerethez vezető kultúraörökítést végez. A nevelés így a „személyiséggé nevelés” eszményévé válik. Ehhez azonban olyan nevelőre van szükség, aki maga az individuáció (személyiséggé válás) folyamatában van. Ez egy, a gyermekkel szemben nem támasztható követelmény, hiszen benne a személyiség még csíra formájában van meg. Jung legfontosabb nevelélméleti kritikája, hogy a nevelés során felnőttekre

---

³⁵ A következő előadásokra támaszkodom (Magyarul: Jung 2008): 1. Jung: *Contributions of Analytical Psychology*, 1923. Territe – Nemzetközi Nevelési Kongresszus. 2. Jung: *Analytische Psychologie und Erziehung*, 1924. London – Nemzetközi Nevelési Kongresszus. 3. Jung: *Psychologie und Erziehung*, 1942. Bazel – Bázeli Iskolai Szinódus

alkalmazható kritériumot kérünk számon a gyermekem. Ez súlyos módszertani hiba, amelynek okát a személyiség fogalmának tisztázatlanságában látja. *„A személyiséggé nevelés magas eszményképét jobb lenne nem a gyermekekre alkalmaznunk, mert amit az ember általánosságban a „személyiség” alatt ért, nevezetesen egy határozott, ellenállásra képes és erővel megáldott lelki teljességet, az a felnőtt ideálja, amelyet csak egy olyan kor akarhat a gyerekek nyakába varrni, amelyben az egyén még nincs tudatában a saját úgynevezett felnőtt létének problémáival...a gyermekben semmilyen hibát nem hozhatok helyre addig, amíg magamban ki nem javítottam.”* (Jung 2008: 157)

A megfelelő nevelő biztosításával az iskola olyan eszköz, amely támogatja a gyermek személyiségfejlődését – ez nem új gondolat, sokkal inkább az, amely szerint ebben a folyamatban a kultúra a lehető legmagasabb tudatosság elérését biztosítja. Jung elmélete így túlmutat a lélektani kereteken, és akár egy kultúratudományi vizsgálódás alapjául is szolgálhat, hiszen mind a nevelés, mind a kultúra fogalmát az általános emberi lét feltételeként határozza meg, és a lehető legszélesebb értelmezési körre terjeszti ki.

Ezek után joggal tehetjük fel a kérdést: Mi lenne, ha nem lennének iskoláink? Jung szerint javíthatatlan primitív állapotok uralkodnának el a gyermekeken. A kultúra személyiségfejlődésben betöltött központi szerepét a biogenetikai törvény lélektani alkalmazásával igazolja. A biogenetikai törvény szerint az egyén magzatfejlődésében az emberi faj fejlődéstörténete ismétlődik, a magzati létben újra átesünk az ősidők anatómiai formáin. Ez az ember szellemi fejlődésére is igaz, tehát a gyermek egy kezdeti tudattalan állapotból a tudatosság felé fejlődik: először primitív, majd civilizált tudatosság felé.

E folyamatban a pszichés zavarokkal küzdő szülők éppoly nagy zavarokat okozhatnak, mint a nem megfelelő nevelő. Jung neveléseméletének lélektani-filozófiai kulcskérdése: Nevel-e a nevelő? A válasz formális: csak az tud személyiséggé nevelni, aki maga is az. A sikeres neveléshez két dolog belátása szükséges. El kell fogadnunk egyrészt azt, hogy a személyiség tetteinkben látható, a nevelő tehát elsősorban példával nevel. Másrészt figyelembe kell venni azt, hogy a nevelés során valami beláthatatlannal van dolga a nevelőnek, hiszen a gyermek személyiségének kibontakoztatásának módját megmutathatja ugyan, de személyes döntéseket nem hozhat helyette (olyan nyilvánvaló példákra gondolok itt, mint a pályaválasztás vagy a baráti kapcsolatok kezelése). A nevelő tehát, ha nevelni akar, kompetenciára (ezen Jung a személyiséggé válást érti) van „kárhozható”. *„Senki sem tud személyiséggé nevelni másokat, ha neki magának nincs személyisége. S nem a gyermek, hanem csakis a felnőtt képes elérni a személyiséget, mint az e célra irányuló élet teljesítményének érett gyümölcsét. A személyiség szintjének elérésében nem kevesebb rejlik, mint egy különleges, egyedi lény teljességének lehető legjobb kibontakozása...A személyiség az élet legfőbb bátorságának, az egyéni dolgok abszolút igénylésének és az egyetemes világhoz való sikeres alkalmazkodásnak a tette, amely a saját döntés lehető legnagyobb szabadságával párosul. Nekem úgy tűnik, hogy nem kis dolog valakit erre nevelni. Sőt alighanem ez a legnagyobb feladat, amelyre a modern szellemi világ rászánta magát.”* (Jung 2008: 158–159)

Aki vezet, vezeti a vezetettet, de a vezetett félrevezeti a vezetőt: az emberi lét értelmének alapja a „vak vezet világtalant” állapot elkerülése. A nevelés feltétele a személyes önnevelés, amely az analitikus pszichológia lényege is egyben. Az önismeret, tevékenységeink kritikája, személyiségünk fejlődése egy fáradságos, nehéz feladat, és nemcsak egyéni okokból szükséges, hanem közösségi jelentősége is van. Az emberek társas életének szervezőelve az, hogy erkölcsileg össze vannak kötve egymással; a kultúrateremtést és kultúraörökítést egymásra utalva, együtt végzik. Természetes emberből így válhatunk kulturális emberré, az analitikus elmélet pszichológiai módszertanból így tágul életfilozófiává.

A személyiség nehezen meghatározható alapállapotból fejlődik ki, és folyamata tetteinkben válik láthatóvá, amelyeket társas közegben hajtunk végre, ám ehhez elsősorban

magányra és saját magunkhoz való bizalomteli lojalításra van szükség. Az ember tudatosan dönt a követendő út mellett, ha úgy találja, hogy az a legjobb számára. Lelki élete ugyanakkor nem teljes magányban zajlik, hanem közösségi keretek között, az egyén társas élete csoportos élet, amelynek alapja a konvenció. Jung ezért ezt közösségi szükségszerűségnek tartja, amelyet az a pszichológiai tény igazol, hogy nem mindenki képes a személyiségfejlődés eszményét követni. A közösség ugyanis az egyetlen lehetőség azok számára, akik nem szánják rá magukat arra, hogy saját útjukat járják. Történelmi alakjaink, kultúránk, mítoszaink, irodalmi műveink nagy hősei mind olyan személyiségek, akik a közösségi szabályok ellenében saját útjukat választották, és nem a közösségi szükséglet „termelte ki” őket, hanem a kollektív törvényekkel való szembehelyezkedés. *„Az a tény, hogy a konvenciók mindig virágoznak valamilyen formában, azt bizonyítja, hogy az emberek elsöprő többsége nem a saját útját, hanem a konvenciót választja[...]. Személyiségfejlődésre vállalkozni valójában népszerűtlen merészség, ellenszenves letérés a széles útról, remeteélet – ahogyan a kívülállók láthatják.”* (Jung 2008: 161)

A személyiséggé válás nehézsége mellett Jung hangsúlyozza a választás irracionális jellegét. Egyéni hangunk választ el minket a többiektől, de hogy ez valójában mit jelent, mi adja ezt a motivációt, az minden racionális magyarázaton túlmutat, ugyanis minden kollektív jelleget nélkülöz. Az emberi élet célja mindig az egyénileg megélt élet, amely mindenki esetében más: minden eset egyedi. Ugyanakkor, aki erre vállalkozik, éppúgy ki van téve az egész közösséget mozgató erőknél, mint a többiek. Ez a kettős pszichológiai törvényszerűség a nevelélméletben is megjelenik. Az analitikus módszer abból indul ki, hogy minden eset egyéni, a tehetséggondozásban ugyanakkor szem előtt tartja azt, hogy a tehetség csak akkor érték, ha a személyiség többi része lépést tart vele. Ez az oka annak, hogy az esetenként szükséges egyéni nevelés nem pótolhatja a kollektív nevelést. Tudatos közösségi nevelésre mindenkinek szüksége van, egyéni nevelésre csak keveseknek. Uniformitásra mindenkinek szüksége van, aki nem tudja vagy még nem tudja a saját útját járni. *„A kollektív nevelés elengedhetetlen, és semmi más nem pótolhatja. Emberi közösségben élünk, és közösségi normákra van szükségünk, legalább annyira, amennyire közös nyelvre is szükségünk van. Soha nem áldozhatjuk fel a közösségi nevelés elvét az egyén egyediségének oltárán, bármennyire is szeretnénk, hogy a közösségi nevelés ne fojthassa meg az értékes egyéni nevelést. Tekintetbe kell vennünk ugyanis, hogy az egyének egyedisége nem minden körülmény között értékes, még magának az érintett egyének sem.”* (Jung 2008: 140)

Az uniformitás, a kollektív nevelési szempontok tehát kettős célt szolgálnak. Egyrészt megadják a biztonságos társas élet szabályszerű alapját azok számára, akik lélektani értelemben nem merészkednek ennél tovább, másrészt a másik utat is megmutatják, hiszen kommunikációs közeget biztosítanak ahhoz, hogy a nevelő saját példáján keresztül mutassa meg az egyéniséggé válás lehetőségét. Az analitikus nevelélmélet mottója ezért a következő: *„Aki nevelni akar, legyen maga is nevelt!”* (Jung 2008: 156) Társas meghatározottságánál fogva a nevelés közege így egyet jelent a kultúra közegével, amelynek elérése egy fejlődési folyamat eredménye. Lélektani értelemben a természetes állapot az ember pszichés törvényszerű működését jelenti; kulturális állapotunkban ennél tovább léptünk, és itt már tudatosan szervezzük lelki-társas életünket. A nevelés eszménye ezért kulturális eszmény is egyben: kulturális életünk célja az emberi természet – biológiai és pszichikai – ösztönéletének kordában tartása (Jung 2003).

A személyiségfejlődés egyik nehézsége ugyanakkor éppen az, hogy emberi ösztöneink folyamatosan feszegetik a kultúra által jogosan emelt korlátokat. Ha ezt a lélektani ténytet figyelmen kívül hagyjuk, és a szükségesnél nagyobb mértékben korlátozzuk emberi ösztöneinket, az elfojtáshoz vezet. Jung ezt úgy magyarázza, hogy a túl sok kultúra éppoly káros lehet, mint a túl kevés kultúra, ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy nem csak ösztönéletünk ütközhet kulturális életünkkel, hanem a személyiségfejlődés magasabb

eszményei is. Kulturális életünk tehát egyszerre van kitéve alulról (ösztönünk felől) és felülről (individuációs igényből) jövő támadásoknak. Ez a pszichés komplexitás különbözteti meg Jung kultúrafogalmát a freudi, pusztán ösztönvezérelt elmélettől. *„Az eksztatikus ember...átugorja az élettörvényt, s a természet szempontjából rendellenesen viselkedik. A rendellenesség az ember kizárólagos előjoga, akit öntudata és szabad akarata alkalomadtán az állati természetbe kapaszkodó gyökereitől „contra naturam” is eloldozhat. Ez a sajátság a kultúra elengedhetetlen alapfeltétele, de a lelki betegségé is, ha eltúlozzák. Kár nélkül csak egy bizonyos fokú kultúrát bír el az ember. A kultúra és természet vég nélküli dilemmája alapján a túl sok és a túl kevés kérdése, nem pedig vagylagos feltétel.”* (Jung 2003: 24)

Ezek alapján elmondható, hogy az analitikus elmélet szerint a nevelés lélektani célja formális: megmutatni az emberi élet célját, a két állapot közti egyensúly fenntartását. Ennek tartalmi meghatározása lehetetlen, hiszen az egyénnek saját magának kell rátalálnia a számára optimális életmódra, amellyel ezt biztosíthatja magának. Ebben a folyamatban az egyén magányra van „kárhozthatva”, ez az oka annak, hogy sokan nem vállalják ezt az utat. Ők a közösség hasznos tagjai maradnak, de soha nem válnak egyéniséggé. Nevelés, kultúra és személyiségfejlődés Jung által kidolgozott modellje a következőképp összegezhető: *„Az embernek kétféle célja van: az első a természetes cél, az utódnemzés és a fajvédelemhez tartozó összes többi tevékenység, amelyek közé tartozik a kenyérkereset s a társadalmi helyzet is. Ha ez a fázis lefutott, kezdődik a második: a kulturális cél. Az első elérésében segít bennünket a természet és a nevelés; a másodikhoz szinte semmi sem segít.”* (Jung 2003: 49)

Ezek szerint kulturális tökéletesedésünk ára a teljes elmagányosodás lenne? Jung pesszimista hangvétele lélektani életünk tétjét és komolyságát jelzi. Ennek megértéséhez el kell fogadnunk az ösztön fogalmának differenciáltságát. Jung szerint nemcsak a fajfenntartásnak, de az önfenntartásnak is van ösztöne, és e kettőt semmiképp sem tekinthetjük egynek. Az önfenntartás ösztöne vezeti az egyént a személyiségfejlődés felé, akiben ez az ösztön erősen jelen van, egyszerűen nem tud mást tenni, mint hogy az önmagává válás veszélyes útját választja. Jung felhívja a figyelmet ennek nehézségére, amikor hangsúlyozza, hogy jobb ezt az utat elkerülni. *„Bizonyos szempontból boldognak mondhatja magát az ember, hogy csak az egyik ösztönről tud, és okosabb is óvakodni a másik megismerésétől. Ha a másik ösztönt is megismeri, már veszve van; a fausti konfliktus büvkörébe lépett. Goethe a Faust első részében megmutatta, mit jelent az ösztön igenlése; a második részben pedig, hogy mit jelent az én és borzongató tudattalan világának elfogadása. Mindaz, ami jelentéktelen, kicsinyes és gyáva bennünk, visszahúzódik, elmenekül ez elől - és erre van egy kiváló eszköz: ilyenkor ugyanis felfedezzük, hogy az a „más” bennünk tulajdonképpen egy „másik”: egy másik ember, aki mindazt, ami félelmetes és elítélendő bennünk, gondolja, teszi, érzi és kívánja. Ezzel a szörny a kezünk közé került, s elégedetten indíthatjuk meg ellene a harcot.”* (Jung 2003: 24)

A személyiségfejlődést segítő nevelő ezért nem vállalhatja magára a mások helyetti döntés erkölcsi terhét, csupán a két lehetséges utat mutathatja meg: légy önmagad, vagy ne légy önmagad. A döntés nehéz, és lélektani veszélyeket rejt magában, ezért a gyermeki nevelésnek ez nem lehet célja. A nevelőnek elsősorban fel kell ismernie azt, hogy a gyermeknek kezdetben csupán elemi dolgokra van szüksége, mert ez következik fejlődésének törvényszerűségeiből. Az iskola mint a lelki fejlődés támogató közege a kultúra szervezett környezetét biztosítja. E szerveződés társadalmi szabályait megismerve az egyén csupán felnőtté válása után tud dönteni arról, hogy meddig enged önfenntartó ösztönének, és milyen mértékben akarja megismerni önmagát. Itt azonban a nevelő szerepe véget ér; az analitikus pszichológia nevelésemélete szerint a felnőtt embernek egyedül kell egyensúlyoznia az *amor fati* és a *horror novi* közti mezsgyén.

Irodalom

- Horváth L. 2012. Fantazmatikus önaffekció és aktív imagináció – Adalékok a fantázia fenomenológiájához. *Nagyerdei Almanach 2*: 93–118.
- Jung C. G. 2008. *A személyiség fejlődése*. Budapest: Scolar.
- Jung C. G. 2018. *Az átalakulás szimbólumai*. Budapest: Scolar.
- Jung C. G. 2003. *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába*. Budapest: Európa Kiadó.
- Jung C. G. 1998. *C. G. Jung alapgörméinek lexikona*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Singer T.–Samuel L. K. (edit.) 2004. *The Cultural Complex – Contemporary Jungian Perspectives on Psyche and Society*. Hove and New York: Brunner-Routledge.